

Tragiki ýurtda tragiki gahryman: Gorbaçýow

Category: Kitapcy, Publisistika, Sözler

написано kitapcy | 25 января, 2025

Tragiki ýurtda tragiki gahryman: Gorbaçýow TRAGIKI ÝURTDA

TRAGIKI GAHRYMAN: GORBAÇÝOW

Gorbaçýow bilen Şekspiriň gahrymanlarynyň arasyndaky tapawut – Gorbaçýowyň saýlap-seçme çäginiň has dar bolmagy, çünkü Russiýany reformirlemek nämümkin bolmasa-da, soňky görkezmä čenli reformirlemek mümkün däldi.

Birnäçe ýyl bäri Mihail Gorbaçýowa «Kremliden çykan günü ölen, ýöne biologiki ölümü syýasy ölümüne garanda gjigen adam» diýip gynanç bildirmäge sebäp bolan zatlar bar.

Soňky ýyllarda görülyän wagtynda onuň ýarawsyzdygy bildirip durdy, göwresi juda gowuşgynsyz we ýüzi çiș ýagdaýdady.

Agzyndan çykýan sözler barada aýdanda bolsa, şekillenmeginde uly hyzmaty bolan bu goja planetanyň meselelerinden we işlerinden indi dynçdygyna bolan ynanjy artdyrýardy.

Ýatlanmaga mynasyp taryhy üstünlik – «Sowuk urşy» soñlandyrmakda uly rol oýnan iň soňky sowet lideri müñ dürli günäsi bolan tragiki gahrymandy.

Eýse, Gadymy Gresiýanyň bize ähli beýleki tanadýan gahrymanlaryna meňzeş tragiki gahryman kim?

Aristoteliň «Poetika» kitabynda aýdylysyna görä, ol köplenç liderleriň, hökümdarlaryň ýa-da aristokratlaryň arasyndan çykýar.

Gowy taraplara eýe gahryman gysga wagtyň içinde howlukmaçlyga, hötjetlige ýa-da men-menlige özüni aldyryp, hemmämiziň goýberýän ýalňyşlyklaryndan birini (hamartia) goýberýär.

Aýratynam, ýalňyşlyk ne-hä onuň tebigatynda bar, ne-de oňa sözünü ýoredip bilyär.

Köplenç ýalňyşlyk ýaramaz ýagdaýda ýoredilen we öňünden hasaplanmadık wakalar bilen gutaran, şol ýalňyşlygy heläkçilige öwren (nakylда aýdylşy ýaly, «tejribeli adamyň ýalňyşlygy müň esse çökder» bolýar) oňyn başlangyjyň netijesidir.

Ýagdaý şeýle bolandoň, tragediyanyň gahrymanlary ýagşy ýa ýaman bolup biler, emma kemçiliksiz bolup bilmez.

Kemçiliksizligi – olaryň her ýalňyşlykdan saklaýan «ajaýyp» adamlardygyny aňlatmaýar, tersine olar bilen adamkärçilikli ysnyşygy döredýär, çünkü biziň hemmämiz ýalňyşýarys.

Munuň özi olaryň şowsuz tejribelerinden we säwliklerinden sapak alynmagyny üpjün edýär.

Tragiki gahrymanyň ýalňyşlygy hakykatdanam gynançly bolýar, munuň howply netijelerini gözegcilik etmegiň mümkün bolmaýsy ýaly, ony yzyna saramak hem mümkün bolmaýar.

Munuň özi gahrymanyň soňuny getirip biler, belki-de onuň ölümine we muňa goşmaça birgiden adamlaryň ölümine sebäp bolup biler.

Uilýam Şekspiriň döreden gahrymanlary-da şeýledi: haýsydyr bir pikiriň, arzuwyň ýa-da dyzmaçlygyň yzyndan kowalap şeýle bir uzaga gidýärler welin, bir telbäni eýelän telbelik ýaly bularam olary eýeleýär.

Kakasynyň gandaryndan aryny almak islän lälik şazada Makbeti dyzmaçlygy ganly gorpa gapgarýar.

Prinsipial we arassa adam bolan başga bir şazada Otellonyň bir gezeklik ýalňyşy ölümىň birnäçe adamy holtumuna dolap almagy üçin ýeterlik bolupdy.

Perwaýyzlygyň güýji we köre-kör söýginiň ugrunda hozanak bolmagy Romeony ölüme iterdi.

Ýuliý Sezary ulumsylygy we gelen ýalňyş kararlary ýikan bolsa, Brutyň Rime bolan söýgüsü onuň goragçysynyň öldürilmegine şärikdeş bolma ýagdaýyna getirdi...

Bu gahryman subýektiw we islenýäne boýun bolan sepgidinde subýektiwlilik ony gurşap alýar. Ony iñ köp gurşap alýanam hadysalaryň netijesinde emele gelen ýagdaýlardyr.

Eýsem, Gorbaçýowyň biografiýasyn daky tragiki gahrymançylyk nirede?

Çalt-çaltdan çalşan sowet liderleriniň taryhynda Gorbaçýowy Stalin bilen baglanyşdyrýan hiç zat ýokdy.

Özünden öñki üç lider Brežnew, Çernenko, Andropow dagynyň howalalygynyň tersine, ol adamkärçiligi, mähirliligi we ýokary şahsy aýratynlyklary bilen tapawutlanýardy.

Ol agras ýüzli, kararly we şahslykdan daşdaky sowet liderligi terzine doly çapraz gelýärdi.

Ýöne beýleki bir tarapdan, inisiatiwa alyp bilýän, mutant we ýazylanlary üýtgetmäge töwekgellik eden sowet liderine meñzeýärdi.

Ýagny, durgunlyga uçran oba hojalygyny galkyndyryp biljek «täze ykdysady syýasaty» öñe sürmäge synanşan bolşewik lider Buharin bilen 1956-njy ýylda destalinizasiýanyň başyny başlan we yzsure 1959-njy ýyldan bări «bilelikde parahatçylykly ýaşamak» syýasatyny ýöreden Hruşýow ýalydy.

Gynansak-da, netijeler öwerlik däldi. Buharin Staline bagışlanma sorap ýazan meşhur hatynyň yzsure 1938-nji ýylda ölüm jezasyna höküm edildi.

1964-nji ýylda Hruşýowam Kremliden kowuldy.

Gorbaçýowyň uly günäsi «Aç-açanlyk» we «Üýtgedip gurmak» syýasatlary-da, sowet urşuny turuzma ýa-da başgalary uruşmaga itermek tradisiýasynyň tersine «Sowuk urşy» soňlandyrmagy-da däldi.

«Günbatar aldawajy» barada aýdanda bolsa, «Günbataryň» hernäçe jomart we hyzmatdaş bolup biljekdigi mälimem bolsa, komplimasiýaçy pikirlerde öwrenilşि ýaly, bilgesleýin ýel beriliýär.

Gorbaçýowyň ýalňışlygy Russiya hem-de sosializm üçin ikitaraplaýyn reformalary geçirmeğine mümkünligine tüýs ýürekden ynanmagydy. Hüt şonuň üçinem 1991-nji ýylda liberal tarapdarlaryny kowdy, Litwadaky tolgunşyklary basyp ýatyrdy we taryhy yza tesişden jogapkär hasaplanan býurokratiýa garşı

«hakyky leninizm» taglymyny täzeden janlandyrdy. Aýratynam öñki çehoslowak lideri Aleksandr Dubçegiň edişi ýaly «adam ýüzli sosializm» babatda jedele girdi.

Emma uzak wagtlyk sarizm döwründen soñ kommunizmiň ýetmiş ýylynda kök uran özboluşly we düýpli çäýkanma öwrülşigi partlaýy we perwaýsyzlaşdyrmaga, Boris Ýelsin ýaly adamlar tarapyndan simwolizirlenmäge mejbür etdi.

Gorbaçýowyň munuň hötdesinden gelmegi mümkün däldi. Totalitarizmiň zamany demir kapasany döwüp bölünmek üçin howlukdyran birtaraply zamana öwren wagtynda oňşuk ve deňagramlylyk gözleginiň hyýanatyna uçradı.

Emma giňden ýaýran korrupsiýa, döwlet emlägini iýmek we bular bilen birlikde basyş, reformalaryň esaslanýan jemgyýetçilik binýadynyň gowşaklygy kommunizme alternatiwa hökmünde kapitalistik hukuk döwletiniň öňüni bentledi.

Kapitalistik hukuk döwletine aç-açan duşmançylyk kommunizme garşız duşmançylygy gizleyän ýalydy.

Şeýlelikde, ýalňyşlygyň bekemegi we güýçlenmegi her dogrynyň ýalňş ýaly bolup görünmegini üpjün etdi.

Ahyrynda gymmatlan nebit-gaz bahalary bilen bile Wladimir Putin geldi we ol «Sowuk urşy» has gyzgyn görnüşde dolap getirdi.

Putin çözgüt-çykargasyny tapmak kyn ýurda nasionalist we populist çözgüt tapmagy wada berdi.

«Sowuk urşy» soñlandyrان Gorbaçýow bolsa, 2014-nji ýylда Russiyanyň Krymy anneksirlemegini oñlanlaryň, uruş arkaly azatlyga bil baglaýanlaryň hataryna geçdi.

Reformator nesilleri ony inkär edenden, kommunist ofiserler onuň garşysyna çykandan, nasionalistler oña ýigrenç bildirenden, ony ýurduna hyýanat eden şeýtan hökmünde sypatlandyrانlar orta çykandan soñ olam şeýdip öz-özünü ret etdi oturyberdi.

Emma Gorbaçýow bilen Şekspiriň gahrymanlarynyň arasyndaky tapawut – Gorbaçýowyň saýlap-seçme çäginiň has dar bolmagy, çünki Russiyany reformirlemek námumkin bolmasa-da, soňky görkezmä çenli reformirlemek mümkün däldi.

Hazym SAGIÝE,
syýasy analitik, žurnalist.

05.09.2022 ý. Publisistika